

FIATAL DIPLOMÁSOK A MUNKAERŐPIACON A TÖMEGESEDÉS IDŐSZAKÁBAN

ETANULMÁNY A FELSOROKÚ DIPLOMÁVAL RENDELKEZŐ fiatalok munkaerőpiaci helyzetét vizsgálja munkagazdaságtani szemszögből. Először röviden vázoljuk a felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti kapcsolatok legfontosabb problémáit, valamint a megközelítésünkben fakadó lehetséges előrejelzéseket, továbbá néhány statisztikai mutatószám segítségével megvizsgáljuk, vajon a felsőfokú képzés tömegesedése milyen hatással van a felsőfokú diplomával rendelkező fiatalok munkaerőpiaci helyzetére, másodsor szemügyre vesszük a különböző képzettségű felsőfokú végzettségű fiatalok relatív (egymáshoz viszonyított) munkaerőpiaci helyzetét - munkaerőpiaci státusuk és kereseteik alapján.

A felsőfokú képzés tömegesedése és a fiatal diplomások munkaerőpiaci helyzete – néhány mutató időbeli alakulása

Közismert, hogy Magyarországon a kilencvenes években az EU országokhoz hasonlóan végbement a felsőoktatás expanziója, amit az irodalom tömegesedésnek nevez (*Hrubos & Polónyi 2000*). A folyamat és munkaerőpiaci következményeinek megítélése ellentmondásos. Egyes szerzők (például *Polónyi & Timár 2001*, különösen a 4.4 alfejezet; *Falusné 2001*) aggodalmaikat fogalmazták meg azzal kapcsolatban, hogy a tömegesedés következtében a munkaerőpiacra kikerülő diplomások tudásának színvonala romlik, hogy nagyszámú diplomás munkaerőpiacra lépése túlképzéshez vezet, rontja a képzettség és a munka illeszkedését, hogy a felsőfokú végzettségűek kiszorítják munkahelyeikről az alacsonyabb iskolázottságú egyéneket, vagy pedig növekszik a felsőfokú végzettségű fiatalok munkanélkülisége, végül hogy a túlkínálat, illetve a kiszorítási hatás miatt a felsőfokú végzettségűek relatív kereseti előnye csökken, röviden: a felsőfokú diplomák leértékelődnek.

Nézzük meg először, hogy munkagazdaságtani kontextusban, valamint az úgynevezett emberi tőke elméletében szemlélődve, a fentiek közül a relatív keresetek csökkenése, illetve a munkanélküliek arányának a növekedése szükségképpen bekövetkezik-e.

Az emberi tőke elmélete (*Becker 1975; Mincer 1974; Varga 1998*) abból indul ki, hogy az iskolázás, illetve az iskolába járás beruházásként fogható fel, amely az egyén

tudásban, készségekben megtestesülő emberi tőkéjét növeli. Az iskolába járás idején az egyén időt és erőforrásokat fordít e beruházási tevékenységre, s azt várja, hogy a munkaerőpiacra lépés után ráfordításai megtérülnek, mégpedig a munkába lépés után realizált keresete révén. Ebből adódóan magasabb iskolázottság mellett az egyén egyrészt magasabb keresetre számít, másrészt a nagyobb befektetés miatt munkavállalási hajlandósága is magasabb. A keresleti oldalt tekintve: a nagyobb emberi tőke magasabb egyéni termelékenységgel jár együtt, és emiatt – adott munkaerőpiaci keresleti-kínálati feltételek mellett – a munkáltatók szívesebben alkalmaznak nagyobb emberi tőkével, tehát magasabb iskolai végzettséggel rendelkező munkavállalókat, továbbá a nagyobb emberi tőkéjű, magasabb iskolai végzettségű munkavállalók emberi tőkéjének hozadéka – a kereset – is magasabb. Adott munkaerőpiaci feltételek (rögzített kereslet és kínálat, adott egyensúlyi bérek) mellett az emberi tőke modell előrejelzése szerint a magasabb iskolázottság alacsonyabb munkanélküliséggel és magasabb bérekkel jár együtt.

A felsőoktatás expanziója ebben a kontextusban azt jelenti, hogy a kínálati oldalon a korábbinál nagyobb arányban jelennek meg magasabb iskolai végzettségű munkavállalók, az iskolából kilépő fiatalok között ugyanis a korábbinál több felsőfokú végzettségű személyt találunk. Ez azt jelenti, hogy a felsőfokú végzettségűek kínálati megnövekszik, ami többféle következménnyel járhat. *Rögzített vagy csökkenő munkaerőpiaci kereslet* mellett a megnövekedett kínálat miatt az újonnan munkába lépő felsőfokú végzettségű munkavállalók relatív kereseti előnye (valamely alacsonyabb iskolázottsági csoporthoz viszonyított bére) csökkenhet, egyrészt akkor, ha a felsőfokú végzettségűekkel betöltött foglalkozások piacán megnövekszik a kínálat, így a munkavállalók alacsonyabb bérek mellett is találnak munkavállalót, másrészt akkor, ha a korábban tipikusan felsőfokú végzettségű foglalkozások piacán megnövekedett kínálat miatt a munkaerőpiacra kilépő felsőfokú végzettségű fiatalok a korábbinál nagyobb arányban hajlandók alacsonyabb kereseti színvonalú olyan foglalkozásokban elhelyezkedni, amelyekben korábban felsőfokú végzettségűek kisebb arányban fordultak elő. Ezen túlmenően a megnövekedett kínálat miatt az állást kereső fiatal diplomások számára a megfelelő állás megkeresése a korábbinál hosszabb időt vehet igénybe, és/vagy a relatív bérelőny csökkenése miatt a korábbinál kevesebb elfogadható bérajánlathoz juthatnak, és emiatt megnövekedhet körükben a munkanélküliek aránya. Ha viszont hajlandók alacsonyabb béreket elfogadni, és ezért korábban alacsonyabb iskolai végzettséggel betöltött foglalkozásokba is belépni, akkor lehetséges, hogy a felsőfokú végzettséggel piacra lépők között nem növekszik a munkanélküliek aránya, azonban csak azon az áron, ha a felsőfokúnál alacsonyabb képzettséggel a piacra lépő fiatalokat kiszorítják a munkaerőpiacról, s ennek következtében a felsőfokúnál alacsonyabb végzettségűek körében lesz a korábbinál magasabb a munkanélküliek aránya. A felsőoktatás expanziója *rögzített vagy csökkenő kereslet mellett* tehát legalább kétféle empirikus következménnyel járhat: 1. a felsőfokú végzettségű fiatalok relatív keresetének csökkenésével, 2. a felsőfokú végzettségű fiatalok körében a munkanélküliek arányának növekedésével és/vagy (ha az ún. kiszorítási hatás erős) a felsőfokúnál alacsonyabb végzettségű fiatalok körében a munkanélküliek arányának növekedésével.

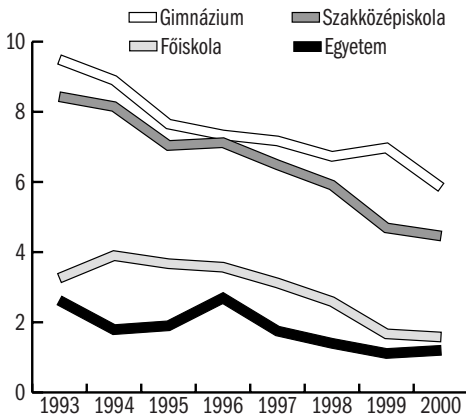
Ugyanez a helyzet állhat elő akkor is, ha a felsőfokú végzettségű munkavállalók iránti *kereslet növekszik*, de az expanzió miatt az iskolából a munkaerőpiacra kikerülő fiatalok száma gyorsabban nő, tehát a munkaerőpiac egyensúlyi állapotának kialakulásában a kínálat emelkedése dominál.

Ezek a következmények azonban nem állnak elő, ha a fiatal felsőfokú diplomások iránti *kereslet gyorsabban nő, mint a kínálat*. Ekkor a növekvő számú felsőfokú végzettségű fiatal a munkaerőpiac olyan módon képes „felszívni”, hogy sem relatív béreik nem csökkennek, sem körükben a munkanélküliek aránya nem nő. Ez többféle képpen képzelhető el. Lehetséges például, hogy a gazdaságban dinamikusan növekszik a munkahelyek száma, s a nagyszámú új munkahelyet a munkáltatók jelentős részben fiatal felsőfokú diplomásokkal kívánják betölteni – mondjuk, mert ismeretük jellege, illetve minősége jobban megfelel az új munkahelyek támasztotta követelményeknek, mint az idősebb diplomásoké, illetve az alacsonyabb iskolai végzettségű munkavállalóké. Ugyanez a folyamat végbemehet olyan módon is, hogy a munkahelyek száma összességében nem változik, de a gazdaságban gyors munkahely-rombolás, illetve -teremtés valósul meg, s az ennek eredményeként létrejövő új munkahely-szerkezetben a korábinál nagyobb arányban helyezkedhetnek el fiatal diplomások.

Noha a probléma modellezése és mérése a rendelkezésre álló kutatási eredmények, illetve a megfelelő adatbázisok hiánya miatt nem oldható meg kielégítően, néhány mutató időbeli alakulása alapján legalább a tendenciák irányára nézve levonhatunk bizonyos következtetéseket. Az első mutató a fiatal (18–34 éves) középiskolát (szak-középiskolát vagy gimnáziumot) végzett, valamint a felsőfokú (főiskolai vagy egyetemi) diplomát szerzett személyek körében a munkanélküliek (munkanélkülinek az ILO/OECD definíció szerint munkanélkülieket tekintettük) aránya. Az adatok a KSH Munkaerő-felvétel első negyedévi felvételeiből származnak, és az 1992 és 2000 közötti időszakot fogják át.

1. ÁBRA

A munkanélküliek aránya a 18–34 éves középiskolai és felsőfokú végzettségű fiatalok körében legmagasabb iskolai végzettség szerint, 1993–2000 (%)

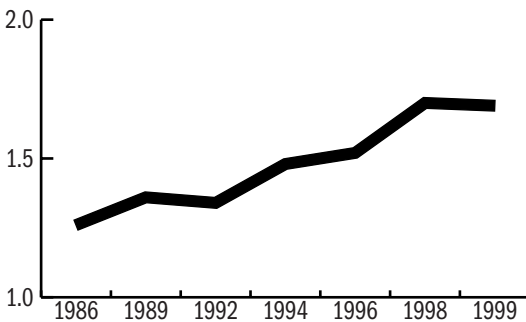

Ha a felsőoktatás expanziója „túlkínálatot” idézett volna elő, akkor az időszakban a felsőfokú végzettségű fiatalok, vagy ha kiszorítási hatás lett volna jelen, akkor legalább a középiskolát végzett fiatalok körében növekednie kellett volna a munkanélküliek arányának. Az ábrán azonban ilyen tendencia nem látható. Egyrészt a felsőfokú végzettségű fiatalok az időszak elején is alacsony számai az évtized végére tovább csökkennek, másrészt ennél dinamikusabban csökken a középiskolai végzettségűek között a munkanélküliek aránya.

Egy másik használható mutató a felsőfokú végzettségű fiatalok relatív béreinek alakulása. A fentebb megfogalmazott negatív tendenciák érvényesülése esetén a felsőfokú végzettségű foglalkoztatott fiatalok relatív bérelőnyének a középiskolát végzett fiatalokéhoz képest csökkennie kell. Továbbá, ha a felsőoktatási expanzió következtében megnövekedett felsőfokú végzettségű kínálat a frissen végzett diplomások béreire mérséklőleg hat, akkor a fiatalabb diplomás foglalkoztatottak bérhátrányának növekednie kell az ugyanilyen iskolázottságú idősebb foglalkoztatottakéhoz képest. A kétféle relatív bér alakulását a Foglalkoztatási Hivatal 1986 és 1999 közötti bértarifa-felvételeinek adatain tanulmányozhatjuk. A szóban forgó időszakra kiszámítottuk egyrészt a fiatal (20–34 éves) diplomások relatív havi nettó keresetét az azonos életkorú középiskolai végzettségűek, másrészt a 35–54 éves felsőfokú végzettségűek ugyanilyen módon definiált keresetéhez viszonyítva. A 2. ábrán az első mutató alakulását tanulmányozhatjuk.

2. ÁBRA

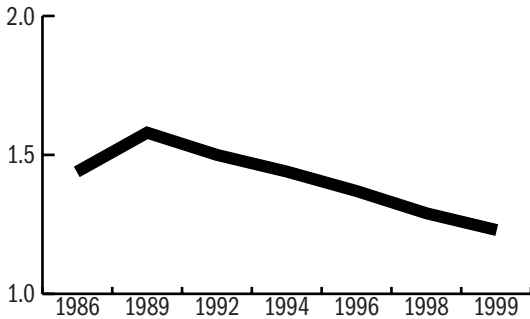
A 20–34 éves felsőfokú és középiskolai végzettségűek keresetének hányadosai, 1986–1999

A felsőfokú végzettségű fiatalok relatív kereseti előnye lényegében az egész időszakban növekedett. Az első megfigyelt évben a kereseti előny még csupán 26, 1998-ban és 1999-ben már 70 százalékot tett ki. Magyarán a gyors felsőoktatási expanzió ellenére a fiatal felsőfokú végzettségű diplomások erőteljesen felértékelődtek. A második mutató alakulását a 3. ábrán látjuk.

3. ÁBRA

A 35–54 éves és a 20–34 éves felsőfokú végzettségűek keresetének hányadosai, 1986–1999

Az idősebb felsőfokú végzettségű munkavállalók az egész időszakban magasabb keresetet értek el, mint fiatalabb társaik. Az idősebbek kereseti előnye 1986 és 1989 között – tehát a rendszerváltás előtti időszakban – nőtt, 1989-től kezdve azonban igen gyors ütemben csökkent. Az 1989-ben megfigyelt csaknem 58 százaléknyi kereseti előny 1994-re 44 százaléknyira, 1999-re pedig már 23 százaléknyira mérséklődött. A felsőoktatási expanzió ellenére tehát a fiatal felsőfokú végzettségűek relatív kereseti hátránya gyorsan csökkent, a fiatal felsőfokú diplomás munkavállalók relatív munkaerőpiaci értéke gyors ütemben nőtt.

Mindhárom mutató esetében a fiatal diplomások munkaerőpiaci pozíciójának jelentős javulását tapasztaljuk. Kérdés, hogy milyen tényezőkkel magyarázzuk a megfigyelt időbeli tendenciákat. A kilencvenes években a felsőoktatásból a korábbinál lényegesen több fiatal munkavállaló lépett a munkaerőpiacra. Sem az évtizednek csupán egy részében megfigyelt gazdasági növekedés, sem a mérsékeltlen növekvő foglalkoztatotti létszám nem magyarázza azt, hogy ezt a többletet az itt megfigyelt tendenciák (növekvő relatív bérek, illetve csökkenő munkanélküliségi arány) mellett volt képes a munkaerőpiac felszívni. A magyarázat valószínűleg leginkább abban a tényben keresendő, hogy a felsőoktatás expanziója nagyjából egybeesett a rendszerváltás időszakával, ami gyors munkahelyrombolással és -teremtéssel, a munkahely-szerkezet jelentős átalakulásával járt együtt. A nyolcvanas és a kilencvenes évek munkaerőpiaci tendenciáit vizsgáló legújabb kutatás eredményei szerint (Kertesi & Köllő 2001) a gazdaság átstrukturálódása együtt járt az idősebb diplomás munkavállalók diplomájának, illetve gyakorlati tapasztalatainak leértékelődésével (ezt látjuk a 3. ábrán is), a munkáltatók szívesebben vettek fel fiatal diplomás munkavállalókat, akiknek ismereteit korszerűbbnek ítélték, illetve akiket termelékenyebbnek tekintettek. Az adott időszakban a fiatal diplomásokat jelentős és növekvő arányban magas tőkefelszereltségű és termelékenységgű, tehát modern technológiát alkalmazó vállalatoknál foglalkoztatják. Ebben az értelemben áll fenn, hogy a felsőoktatási kibocsátás növekedését meghaladta a vállalatok fiatal felsőfokú diplomával rendelkező munkavállalók iránti ke-

resletének növekedése, ami relatív béreik emelkedésében, munkanélküli arányuk csökkenésében (is) megfigyelhető. Ez természetesen nem zárja ki, hogy a felsőoktatási létszám további emelkedése a jövőben a fiatal diplomás munkavállalók helyzetét hátrányosan befolyásolja.

Frissen végzett diplomások a munkaerőpiacon – pillanatfelvétel

A fiatal diplomások munkaerőpiaci helyzete tehát általában kedvezőnek mondható. Ez nem jelenti azt, hogy munkaerőpiaci pozícióik nem különböznek jelentősen egymástól – elsődlegesen a képzettségi irányok, illetve a képzettség szintje (főiskolai vagy egyetemi végzettség) szerint. Az alábbiakban egy kérdőíves felvétel adatai alapján megvizsgáljuk a frissen végzettek munkaerőpiaci sajátosságait. A felvétel az 1999-ben a felsőoktatás nappali tagozatán végzettek 2000. évben megfigyelhető helyzetét mérte fel. Az itt felhasznált adatok – ha más forrást nem jelölünk meg – a *Mit kínál a magyar felsőoktatás 2002* című kötetből származnak (Fábi 2002), és az 1999-ben végzett diplomások 2000 szeptemberi munkaerőpiaci állapotát tükrözik.

Vizsgáljuk meg először a fiatal diplomások munkaerőpiaci státusának alakulását! Négy munkaerőpiaci státust különböztetünk meg: foglalkoztatottak, munkanélküliek, nappali tagozatos tanulók és egyéb inaktívak. Egyértelműen kedvező munkaerőpiaci helyzetre utal a magas foglalkoztatotti arány; ez ugyanis azt jelenti, hogy az adott sokaságból sokan találják előnyösnek az elhelyezkedést és egyúttal sokaknak sikerül elfogadható ajánlati jellemzőkkel rendelkező munkahelyet találniuk. Egyértelműen kedvezőtlennek tekinthető a magas munkanélküli arány, mert arra utal, hogy az adott népességből sokan elhelyezkednének az adott munkaerőpiaci feltételek mellett, de nem jutnak álláshoz. A tanuló, illetve az egyéb inaktív státus értelmezése kevésbé egyértelmű. Lehetséges ugyan, hogy a frissen diplomázottak közül azért tanulnak tovább sokan, mert elhelyezkedési lehetőségeiket kedvezőtlennek találják, és ezért hajlamosak meghosszabbítani tanulmányaik idejét, lehetséges azonban az is, hogy – mondjuk a főiskolát végzettek egy részénél – csupán arról van szó, hogy a magasabb iskolai fokozat megszerzését előnyösebbnek találják, mint a munkaerőpiacra történő kilépést. Az egyéb inaktív státus értelmezése is kissé bizonytalan – különösen a GYES-en lévőknél. Lehet ugyan azt állítani, hogy kedvezőbb munkaerőpiaci feltételek mellett elhalasztották volna a szülést, ez azonban – legalábbis ezen az adatbázison – csupán ellenőrizetlen és ellenőrizhetetlen hipotézis. Az 1999-ben diplomát szerzett fiatalok 82 százaléka foglalkoztatott, 6 százaléka munkanélküli, 9 százaléka továbbra is nappali tagozaton tanul, 3 százalékuk pedig úgynevezett egyéb inaktív (háztartásbeli, GYES-en van stb.) (1. táblázat). Ezek a számok a diplomák munkaerőpiaci hasznosulása szempontjából nézve nem kedvezőtlenek, különösen ha feltételezzük, hogy a munkanélküliek aránya csökkenni fog (a fiatalok munkaerőpiaci pályájuk elején vannak, amelyre az intenzív álláskeresés jellemző, illetve viszonylag gyakori a munkaerőpiacról való átmeneti kilépés), vagy hogy a felvétel idején tanulók jelentős része is elhelyezkedik majd. Ha a fiatal diplomások megoszlását a teljes munkaképes korú népesség (15–59 éves férfiak, 15–54 éves nők) 2000. évben megfigyelt megosz-

lásához viszonyítjuk, akkor szembetűnő, hogy a teljes népességben lényegesen alacsonyabb a foglalkoztatottak (62,1 százalék) és lényegesen magasabb az egyéb inaktívak (21,7 százalék) aránya (a munkanélküliek aránya 4,3, a tanulóké 11,8 százalék) (Fazekas 2001, 3.1. táblázat).

1. TÁBLÁZAT

A fiatal diplomások munkaerőpiaci státus és tudományterület szerint (%)

	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nappali tagozaton tanul	Egyéb inaktív	Együtt
Agrártudományok	74,2	15,1	9,3	1,4	100,0
Bölcsészettudományok	81,3	6,6	7,4	4,6	100,0
Műszaki tudományok	85,2	5,5	7,8	1,4	100,0
Művészetek	85,0	6,4	5,4	3,2	100,0
Orvostudományok	87,6	0,8	5,8	5,8	100,0
Társadalomtudományok	84,0	3,3	10,4	2,3	100,0
Természettudományok	69,8	5,9	21,8	2,5	100,0
Együtt	81,7	6,1	9,3	2,9	100,0

Megjegyzés: 2000. szeptemberi állapot.

A táblázatból az is jól látható, hogy a fiatalok munkaerőpiaci státus szerinti megoszlását befolyásolja képzettségük iránya, amit itt a megszerzett diploma tudományterületi besorolásával közelítünk. Kiugróan alacsony a foglalkoztatottság a természettudományi és az agrártudományi végzettségűek körében. Az első esetben ez különösen magas – az átlagot több, mint kétszeresen meghaladó – tanuló aránnyal, a második esetben kiugróan magas – az átlagnál két és félszer magasabb – munkanélküliségi aránnyal párosul. Az ellenkező véletet képviselik az orvostudományi végzettségűek kimagasló foglalkoztatotti, elenyésző munkanélküli és az átlagnál alacsonyabb tanuló aránnyal. Kifejezetten kedvezőtlennek – a magas munkanélküli és egyúttal alacsony foglalkoztatotti arány miatt – csupán az agrártudományi végzettségűek helyzetét ítélnék.

Két legfontosabb mutatónkat – a foglalkoztatotti és a munkanélküli arányt – szakcsoportok és képzési szintek (egyetem, főiskola) szerint is megvizsgáltuk. A 2. táblázatban a szakcsoportok és a képzési szintek e két mutató szerinti megoszlásait láthatjuk. A részletesebb bontás két szempontból tarthat számot érdeklődésre. Egyrészt a szakcsoport munkaerőpiaci keresleti szempontból relevánsabb csoportosítást jelent, másrészt összevethetjük a többé-kevésbé azonos képzettségi irányú, de különböző szintű (egyetemi és főiskolai) diplomák munkaerőpiaci értékesülését. A kép eléggé vegyes. Vannak olyan képzettségi irányok, ahol a képzettségi szintek lényegében nem különböznek egymástól. Az agrár szakcsoportnál alacsony foglalkoztatás és magas munkanélküliség jellemzi mindkét szintet. Az egészségügyi szakcsoportnál magas foglalkoztatás és alacsony munkanélküliség társul mind az egyetemi, mind a főiskolai szinthez. Egyes szakcsoportok esetében a két szint mind a foglalkoztatás, mind a munkanélküliség szempontjából eltér egymástól. Például az egyetemi informatikai

diplomával rendelkezőknél mind a foglalkoztatottak, mind a munkanélküliek aránya viszonylag alacsony, az ugyanilyen főiskolai diplomával rendelkezőknél viszont az egyetemi szinthez képest mind a foglalkoztatottak, mind a munkanélküliek aránya magas. Az egyetemet végzett közgazdászok között durván tíz százalékkal magasabb a foglalkoztatottak és feleakkora a munkanélküliek aránya, mint a főiskolát végzettek között. A természettudományi egyetemi végzettségűek foglalkoztatási aránya nagyjából húsz százalékkal alacsonyabb, mint a főiskolai végzettségűeké, munkanélküliségi arányaik azonban nem különböznek jelentősen. Az egyetemet és a főiskolát végzett bölcsészek foglalkoztatási aránya hasonló, a főiskolát végzettek munkanélküli aránya azonban csaknem kétszerese az egyetemet végzettekének. A kép változottsága ellenére itt is azt állapíthatjuk meg, hogy az igen alacsony foglalkoztatási és igen magas munkanélküliségi arány leginkább a két agrár szakcsoportra jellemző.

2. TÁBLÁZAT

A fiatal diplomások foglalkoztatotti és munkanélküli aránya szakcsoportok és képzési szintek szerint (%)

Szakcsoport, szint	Foglalkoz- tatott	Munka- nélküli	Szakcsoport, szint	Foglalkoz- tatott	Munka- nélküli
Agrár	E 75,5	14,0	Közgazdasági	E 88,7	2,6
	F 73,2	17,1		F 78,8	5,0
Bölcsész	E 79,7	5,2	Műszaki	E 85,5	2,9
	F 81,8	10,3		F 85,1	8,5
Egészségügyi	E 86,3	1,3	Művészeti	E 84,4	6,9
	F 90,5	0,0		F 86,2	7,3
Idegen nyelvi	E 76,3	5,9	Természettudomány	E 63,8	8,3
	F 75,7	9,5		F 84,6	6,9
Informatikai	E 76,6	1,3	Szociális Tanító és óvodapedagógus	F 95,9	1,1
	F 87,2	5,7		F 85,0	7,7
Jogi és szociális igazgatási	E 91,1	2,6	Testkulturális Együtt	F 84,1	7,6
	F 85,3	4,2		81,6	7,0

Megjegyzés: 2000 szeptemberi állapot.

E: egyetemi diploma, F: főiskolai diploma.

Térjünk át a keresetek alakulására. A fiatal diplomások (2000. szeptemberében) átlagosan 65 ezer forintos nettó havi keresettel rendelkeztek. Ez az önmagában nehezen értékelhető adat kedvezőnek tűnik, ha tudjuk, hogy az 1998-ban végzett fiatal diplomások 1999-ben megfigyelt nettó havi keresete (*Galasi & Timár & Varga 2000*) 56 ezer forint volt, 1999-hez képest tehát 2000-ben 18 százalékos növekedést regisztrálhatunk. Hasonló irányba mutat, ha a fiatal diplomások havi nettó keresetét az átlagos magyar munkavállaló megfelelő mutatójához viszonyítjuk. 1999-ben a fiatal diplomások átlagos keresete mintegy 11,8 százalékkal, 2000-ben pedig 16,5 százalékkal haladta meg az átlagos magyar munkavállaló nettó havi keresetét (*Fazekas 2001*, 7.1. táblázat), vagyis a fiatalok ilyen módon mért relatív bérpozíciója javult.

A kereset érzékenyebb mutatója adott diploma munkaerőpiaci értékének, mint a munkaerőpiaci státus. A kereslet-kínálat alakulása bizonyosan nagyobb kereseti különbségekben jelenik meg, mint amilyeneket a munkaerőpiaci státus mutatóiból kiolvashatunk. Ugyanakkor a kereset sem tekinthető tökéletes mutatónak. Egyrészt vannak olyan diplomások (jogászok, orvosok), akiknél a végzés után lényegében az alapképzés sem fejeződött be, ezért a kereset kevésbé tükrözi az adott diploma életpálya-értékét. Másrészt az állami szabályozás torzíthatja a kereslet és a kínálat viszonyának a keresetekben történő megjelenését. Ennek ellenére azt várjuk, hogy a bérekben egyes képzési irányok diplomái iránti relatíve alacsony vagy kereslet többé-kevésbé látható, továbbá hogy a képzési szintek közötti kereseti különbségek is jelentősek lesznek.

3. TÁBLÁZAT

A fiatal diplomások havi nettó keresete szakcsoportok és képzési szintek szerint (ezer forint)

Rangsor	Szakcsoport, szint	Átlag	Rangsor	Szakcsoport, szint	Átlag
1.	Közgazdasági, E	117	13.	Természettudomány, E	56
2.	Informatikai, E	115	14.	Művészeti, E	55
3.	Informatikai, F	86	15.	Agrár, F	55
4.	Közgazdasági, F	85	16.	Jogi és szociális igazgatási, F	54
5.	Műszaki, E	83	17.	Szociális, F	47
6.	Műszaki, F	70	18.	Bölcsész, F	46
7.	Agrár, E	66	19.	Természettudomány, F	43
8.	Jogi és szociális igazgatási, E	61	20.	Tanító és óvodapedagógus	40
9.	Idegen nyelvi, E	59	21.	Egészségügyi, F	40
10.	Idegen nyelvi, F	58	22.	Művészeti, F	39
11.	Bölcsész, E	58	23.	Testkulturális, F	38
12.	Egészségügyi, E	58		Átlagkereset	65

Megjegyzés: 2000. Szeptemberi állapot

E: egyetemi diploma, F: főiskolai diploma

A szakcsoportok és szintek szerinti kereseti rangsort a 3. táblázatban láthatjuk. A rangsor elején a közgazdasági és az informatikai egyetemi diplomák állnak. E két csoport átlagos keresete több, mint háromszorosa a rangsor végén elhelyezkedő diplomával (testkulturális főiskolai) rendelkező csoporténak. A közgazdasági és az informatikai egyetemi diplomák több tízezer forinttal érnek többet, mint a megfelelő főiskolai diplomák. Ugyanakkor ez utóbbiak a kereseti rangsorban a harmadik és a negyedik helyen állnak, munkaerőpiaci értékük tehát meglehetősen magas. Kisebbség a különbségek az ötödik és hatodik helyen álló műszaki egyetemi és főiskolai diplomák között. A rangsorban utánuk következő agrár egyetemi diploma nagyjából az átlagkeresetnek megfelelő értéket képvisel (az agrár főiskolai diploma ehhez képest messze leszakadva a 15. helyen áll). A rangsor utolsó helyein kizárólag főiskolai szintű diplomák szerepelnek 38–55 ezer forintos átlagkeresettel. A kereseti rangsorokból

azt látjuk, hogy bizonyos (elsődlegesen a közgazdasági, informatikai, műszaki) diplomák megszerzése kifejezetten magas és a diploma megszerzése után azonnal jelentkező kereseti hozadékkal jár, hogy adott képzettségi irányok mellett az egyetemi végzettség hozadéka többnyire érdemlegesen nagyobb, mint a főiskolai végzettségé. Más szakképzettségi irányoknál a viszonylag alacsony kereset az állami kereseti szabályozással (oktatás, egészségügy, államigazgatás) és/vagy azzal függ össze, hogy adott képzettségi irányok esetében (jogászok, orvosok) az alapképzési diploma nem jelent teljes értékű képzettséget.

GALASI PÉTER

IRODALOM

- BECKER, G. S. (1975) *Human Capital*, University of Chicago Press, Chicago.
- FAZEKAS K. (szerk.) (2001) *Munkaerőpiaci tükrök*, MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont – Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest.
- FALUSNÉ SZIKRA KATALIN (2001) Munkanélküliség és diplomás túltermelés, *Közgazdasági Szemle*, 2001 november.
- FÁBRI GY. (szerk.) (2002) *Mit kínál a magyar felsőoktatás? 2002*, Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda, Budapest.
- GALASI P. – TIMÁR J. – VARGA J. (2000) Jelentés az állami felsőoktatás nappali tagozatán 1999-ben végzett fiatal diplomások munkaerőpiaci életpályá-vizsgálatának eredményeiről, BKE Emberi erőforrások tanszék, FIDÉV Kutatócsoport, Budapest.
- HRUBOS I. – POLÓNYI I. (2000) (szerk.) Felsőoktatás – tömegoktatás, *Educatio*, 2000 tavasz.
- KERTESI G. – KÖLLŐ J.: Economic transformation and the revaluation of human capital – Hungary, 1986–1999, *Budapest Working Papers on the Labour Market BWP 2001/4*.
- MINCER, J. (1974): *School, Experience and Earnings*, NBER, New York.
- POLÓNYI I. – TIMÁR J. (2001) *Tudásgyár vagy papírgyár*, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- VARGA J. (1998) *Oktatás-gazdaságtan*, Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest.